

ชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในอยุธยา*

สวี่ เส้า หลิน**

ตัวนลี่ เิง***

อาทธร พึ่งธรรมสาร แปล****

อยุธยาเป็นราชธานีสมัยอยุธยาซึ่งมีชื่อเต็มว่า “ทวารวดีศรีอยุธยา” ตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสัก ไหลมาบรรจบกัน อยุธยาเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง และเศรษฐกิจของไทยในสมัยนั้น และเนื่องจากเมืองอยุธยาตั้งอยู่บนทางผ่านระหว่างตะวันออกกับตะวันตก จึงมีการค้าระหว่างชาติที่เจริญก้าวหน้า

“เป็นที่ถ่ายเทสินค้าและศูนย์การค้าทางตอนใต้ ทางตะวันตก ตะวันออก และตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชีย”¹

อยุธยาถือเป็นเมืองการค้าระหว่างประเทศแห่งหนึ่งในสมัยนั้น ดังนั้นเมืองอยุธยาจึงดึงดูดผู้คนต่าง ๆ เช่น พ่อค้าวาณิช และช่างฝีมือจากประเทศจีน ญี่ปุ่น อินเดีย และต่อมามีพวกชาวยุโรปเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองอยุธยา

สมัยอยุธยานั้นก่อตั้งในปี ค.ศ. 1350 (พ.ศ. 1893) โดยมีราชธานีอยู่ที่เมืองอยุธยา และถูกพม่าทำลายในปี ค.ศ. 1767 (พ.ศ. 2310) มีประวัติยาวนานถึง 417 ปี ในที่นี้จะกล่าวถึงและวิเคราะห์กิจการทางการค้าและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีน ชาวญี่ปุ่น และชาวตะวันตกที่เข้า

* เป็นงานวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนโดยโครงการญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2536

** ผู้อำนวยการสถาบันเอเชียอาคเนย์ศึกษา มหาวิทยาลัยจางชุน มณฑลกลวงตุง สาธารณรัฐประชาชนจีน

*** นักวิจัยประจำสถาบันเอเชียอาคเนย์ศึกษา มหาวิทยาลัยจางชุน มณฑลกลวงตุง สาธารณรัฐประชาชนจีน

**** รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำรงตำแหน่งประธานศูนย์ญี่ปุ่นศึกษาในช่วงที่ ศาสตราจารย์ สวี่ เส้า หลิน มาทำวิจัย

มาพักพิงที่อยุธยาในระยะนี้ ศึกษาการติดต่อ การไปมาหาสู่ระหว่างอยุธยากับประเทศทาง ตะวันออกและตะวันตก รวมถึงความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ การคมนาคม ทางทะเล การแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เกิดจากการ มีชาวต่างชาติอพยพเข้ามาอาศัยกันมากมาย

1. นายกายและย่านอื่น ๆ ที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีน

ข้อมูลทางประวัติจีนที่เก่าแก่ที่สุดที่มีการกล่าวถึงชาวจีนที่อยู่ในอยุธยาคือ “เรื่องราว โพนทะเล” (ไห่หวิ) ที่รวบรวมโดยหวางซงในสมัยราชวงศ์หมิงของจีน หวางซง (ค.ศ. 1478 - 1558) มีอีกชื่อหนึ่งว่าจื่อเหอ ตั้งฉายาตัวเองว่า (ซึ่ยาเซิงสะพานเหล็ก) “เถ่เจียวบั้งโซ่ว” เป็นคน หนานไห่ในกวางเจา “เรื่องราวโพนทะเล” (ไห่หวิ) เป็นหนังสือที่เขาบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้คน ต่าง ๆ รวมทั้งที่เคยไปต่างบ้านต่างเมืองเล่าให้เขาฟังในช่วงท้าย ๆ ของชีวิตของเขา ในหนังสือ เล่มนี้มีเรื่องราวของนายกายที่เป็นย่านชุมชนชาวจีนในเมืองอยุธยา มีการเขียนไว้ในหนังสือเล่ม นี้ว่า “ยังมีสถานที่แห่งหนึ่ง นามนายกาย เป็นที่อยู่ของชาวจีนที่ไปอยู่อยุธยา” มีข้อความ อธิบายเพิ่มเติมว่า “ประเทศนั้นไม่มีการใช้แซ่ ชาวจีนก็ใช้แซ่ของตัวเอง นานเข้าก็ไม่ใช้แซ่กัน” ดังนั้น จะเห็นได้ว่ามีชาวจีนไม่น้อยได้ไปอาศัยอยู่ที่อยุธยาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 แล้ว บางคนไปอยู่ ก่อนหน้านั้นตั้งหลายชั่วอายุคน เมื่อผ่านมามากหลายรุ่นจนลืมแซ่ของชาวจีนไป

ประวัติการมาอาศัยอยู่ที่เมืองอยุธยาของชาวจีนนั้น สามารถสืบประวัติย้อนไปถึงราช- วงศ์ซ้อง (ช่ง ค.ศ. 960 - 1279) ในหนังสือ “ประวัติศาสตร์ซ้อง” (ช่งสือ) ได้มีการบันทึกไว้ว่า มหาอุปราชเจินอี่จ้งได้ไปถึงเมืองจั้นเจิง (คือจัมปาที่อยู่ภาคกลางของเวียดนาม) เดิมหมายจะ รับเสด็จอี่หวางกลับไปยังจีน แต่ด้วย “ไม่ควรทำเช่นนั้น ตัวท่านเองก็ได้กลับไปจีน” ในปีที่ 19 แห่งราชวงศ์หยวน (ค.ศ. 1282) ทหารมองโกลเข้ายึดเมืองจั้นเจิง ท่านเลยหนีไปยังเมืองสยาม และถึงแก่อสัญกรรมที่นั่น²

นอกจากนั้นยังมีการเล่าสืบกันว่า สมัยสุโขทัยได้มีการเชิญช่างจีนมาทำเครื่องปั้นดินเผา ที่สุโขทัย เป็นสินค้าที่มีการส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ชาวจีนเหล่านี้คือชาวจีนรุ่นแรก ๆ ที่มา อาศัยอยู่ในเมืองไทย

สำหรับชื่อ “นายเจ” ที่เป็นชุมชนชาวจีนในอยุธยา นั้น นักวิชาการไม่น้อยตีความจากตัวหนังสือ คิดว่าเป็นชื่อถนนสายหนึ่งในอยุธยา ความจริงไม่ใช่ “นายเจ” ที่ถูกต้องอ่านว่า “นายกาย” ตัวอักษรจีนตัวนี้ (街) อ่านแบบโบราณต้องอ่านว่า “กาย” ภาษากวางตุ้งเวลานี้ก็อ่านคำนี้ “ 街 ” ว่า “กาย” “นายกาย” เดิมเป็นชื่อแม่น้ำสายเล็ก ๆ สายหนึ่ง ชื่อว่า NAI GAI เป็นบริเวณที่ชาวจีนชอบมาอาศัยอยู่ มีการสร้างบ้านริมแม่น้ำที่เรือนครึ่งหนึ่งอยู่เหนือน้ำ อีกครึ่งหนึ่งอยู่บนบก มีเสাপักลงไปในน้ำหรือริมฝั่งน้ำ ชันบนเป็นที่อาศัยและเปิดเป็นร้านค้า ที่เรารู้จักกันว่าเป็นบ้านใต้ถุนสูง บางทีก็มีขานยื่นอยู่เหนือน้ำ เนื่องจากชาวจีนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการค้าขาย “นายกาย” (NAI GAI) จึงกลายเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองของอยุธยาในสมัยนั้น

ชาวจีนที่พำนักอยู่ในอยุธยา นอกจากที่อาศัยอยู่ย่าน NAI GAI แล้ว ยังมีอีกส่วนหนึ่งอาศัยอยู่แถว ๆ วัดพนัญเชิง วัดนี้สร้างในปี ค.ศ. 1324 (พ.ศ. 1867) ก่อนที่จะมีการสร้างอยุธยาเป็นราชธานีถึง 20 กว่าปี และเพื่อเป็นการรำลึกถึงขันทีชันเปาไท้เจียน แห่งราชวงศ์หมิง ที่เคยมาเยือนที่นี่ ชาวจีนเลยเปลี่ยนชื่อวัดพนัญเชิงว่า ชันเปาเมี่ยว (เมี่ยว แปลว่าศาลเจ้า) เพื่อเป็นอนุสรณ์ ในหนังสือชื่อ “ตะวันออกตะวันตก” (ตงซีหยางเซ่า) ที่เรียบเรียงแล้วเสร็จในปี ค.ศ. 1617 (ปีที่ 45 แห่งวันลี่ สมัยราชวงศ์หมิง) มีเรื่องราวของ “ชันเปาเมี่ยว” ในหมวด “โบราณสถานที่สำคัญ” ของสยามว่า “ชันเปาเมี่ยว อยู่ด้าน 2 เป็นสถานที่เช่นไหว้ขันทีเจิ้งเหอ”³ ซึ่งหมายความว่าได้มีการเปลี่ยนชื่อวัดจาก “พนัญเชิง” เป็น “ชันเปาเมี่ยว” ก่อนปี ค.ศ. 1617 แล้ว ปัจจุบันยังมีป้ายชื่อติดอยู่เหนือประตู มีอักษรจีนตัวใหญ่เขียนไว้ว่า “ชันเปาฝอง” (三 宝 佛 公) (หลวงพ่อชันเปา) สองข้างประตู มีด้ายเหลือง (กลอนคู่ที่เขียนติดอยู่ 2 ข้างประตู) ที่เขียนเป็นภาษาจีน

三宝灵应风调雨顺，佛公显赫国泰民安

แปลเป็นไทยความว่า

“พระชันเปาในศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์สถาน
ดลบันดาลให้อุดมด้วยฟ้าฝน
อานุภาพพระประธาน พัทธกะชน
เมตตาธรรมนำผล คุ่มประชา”

ยังมีอีกชุดหนึ่ง

七度使邻帮有明盛记传异域，三宝驾慈航万国衣冠拜故都

แปลเป็นไทยแล้วมีใจความดังนี้

“ออกทะเลถึงเจ็ดครั้ง ท่านสร้างให้
บารมีหมิงยิ่งใหญ่ ทั่วทิศา
เรือชั้นเป่าเปียบพาน ยานเมตตา
ปลูกไมตรีมิตรทวน้ำในสากล

กลอน 2 บทนี้ ถอดโดย

(รศ. วัฒนา บุรกลีกร)

ในหนังสือเรื่อง **ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคอื่นๆ** สมัย
ที่ 1 : **ท่าเรือจากหลิน** ซึ่งเขียนโดย วางยีพา (ม.ล. วัลยวิภา บุรฉัตรพันธุ์) และหนังสือพิมพ์
จีนชื่อ **จงผาเยอะเป่า** นำไปทยอยตีพิมพ์เผยแพร่ตลอดเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1989 นั้น ได้
อ้างถึงข้อเขียนชื่อ “**สามเพ็งสมัยอยุธยา**” ของ ส. สุวรรณประทีป ว่าที่อยุธยามีชุมชนชาวจีน
อยู่ 6 แห่ง ดังนี้

1. ชุมชนแถวนายกาย เริ่มตั้งแต่คลองประดู่นายกาย ผ่านท่าเทียบเรือชื่อท่าหอยมาถึงคลอง
ประดูจีน ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ มีตลาดที่ใหญ่โต มีร้านค้าชาวจีนเรียงรายอยู่สองข้างทาง
(สองฝั่ง)
2. ชุมชนสามม้า เป็นย่านที่อยู่ติดกับนายกาย เริ่มจากเชิงสะพานนายกายไปทางตะวันออกไป
สุดที่มุมเมืองชื่อตำบลสระภา
3. ย่านขนมจีน ชุมชนนี้ได้ชื่อมาจากชาวจีนมีอาชีพขายขนมจีน และขนมอื่น ๆ
4. ตลาดปากคลองขุนละคอนไชย เป็นชุมชนที่มีร้านค้าชาวจีนมากมาย ส่วนใหญ่จำหน่าย
สินค้าจากประเทศจีน ห้างตลาดมีศาลเจ้าจีนแห่งหนึ่ง
5. บริเวณเจ้าสัวชี วัดเหมียวลา ด้วยมีข้อความในหนังสือประวัติศาสตร์ว่า “แถววัดท่าราบ” มี
ห้องแถว 2 ชั้น 16 คูหา ชั้นล่างเป็นที่ขายของ ชั้น 2 เป็นที่อยู่อาศัย บริเวณที่กล่าวถึงนี้คือที่
เป็นโรงเรียนสตรีวัดพุทธโสธรวรยปัจจุบัน

6. แถวตลาดน้ำ อยู่กันเป็นเรือนแพ มีอยู่ 4 แห่ง คือ

6.1 ตลาดน้ำวน ในตำบลบางกะจะ ที่อยู่ตรงข้ามวัดพนัญเชิง

6.2 แถวตลาดปากคลองคูจาม ทำยสุเหว่าแขก

6.3 แถวตลาดปากคลองคูไม้ร้อง

6.4 ตลาดปากคลองวัดเดิม ได้ศาลเจ้าขุนเถาอง

จะเห็นได้ว่ามีชาวจีนพักอาศัยอยู่ที่อยุธยาเป็นจำนวนไม่น้อยทีเดียว

ปัจจุบันยังสันนิษฐานให้แน่ชัดลงไปได้ลำบากว่าชาวจีนมาที่อยุธยาครั้งแรกเมื่อไร หนังสือประวัติตระกูลหลินที่ “เจิงกวนโซว” อ้าเภอผู้เถียน มณฑลฮกเกี้ยน มีการบันทึกไว้ว่าบรรพบุรุษของพวกเขาได้ไปค้าขายที่สยามตั้งแต่ปีที่หนึ่งแห่งรัชสมัยหมิงเจิงจู (ค.ศ. 1403) แล้ว⁴ ในระหว่างปี ค.ศ. 1405 ปีที่ 3 แห่งรัชสมัยกษัตริย์หย่งเว่อ ถึง ค.ศ. 1433 ปีที่ 8 แห่งรัชสมัย-ชวนเต๋อ) เจิงเหอ (คือขันทีขันเป่าไห้เจี้ยน) ได้รับพระบรมราชโองการให้นำกองเรือพาณิชย์นำวีแล่นลงมาแถบทะเลตะวันตก (คือทะเลใต้) ถึง 7 ครั้ง ในช่วง 7 ครั้งนั้น ได้แวะที่กรุงศรีอยุธยาถึง 3 ครั้ง ทำให้การค้าระหว่างไทย-จีน มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมากในสมัยนั้น

ในสมัยราชวงศ์เหมิง (หมิง) และเซ็ง (ชิง) ทางเมืองจีนมีการห้ามติดต่อกับต่างชาติบ่อย ๆ ด้วยเหตุผลทางการเมือง แต่ช่วงกลางสมัยเหมิงนั้น เนื่องจากการค้าขายตามชายทะเลคึกคักมาก แม้จะมีการปิดประเทศห้ามติดต่อกับต่างชาติ การลักลอบค้าขายกับต่างชาติก็กระทำกันบ่อยมากแถม ๆ ชายทะเลตอนใต้ และตอนตะวันออกของจีน ได้มีการบันทึกไว้ในหนังสือ “วานลีเหยฝอเพียน” (เก็บตกเรื่องราวสมัยวานลี) ว่า “แถวฮกเกี้ยน” มีการกวดขันไม่ให้ออกไปค้าขายกับต่างชาติมากขึ้น แต่ผู้มีอิทธิพลแถบนั้นก็ร่ำรวยขึ้นเพราะได้ค้าขายกับฮวน (ประเทศแถวทะเลใต้)⁵ ในหนังสือเรื่อง “ตะวันออก ตะวันตก” (ตงซีหยางเซ่า) ก็ได้มีการบันทึกไว้เช่นกันว่า ช่วงรัชสมัยเจิงฝ่า และหงจื้อ มีเศรษฐีและผู้ทรงอิทธิพล นั่งสำเภาใหญ่ไปค้าขายกับต่างชาติ⁶ ส่วนประชาชนที่ยากจน หรือล้มละลาย ได้ขอติดเรือไปแถวทะเลใต้ เพื่อความอยู่รอด “แม้ต้องเสี่ยงภัยนานัปการ” ก็ไม่หวั่น ในช่วงหลงชิง (ค.ศ. 1567 - 1571) ทางจ่าต้องยกเลิกการสั่งห้ามคนออกนอกประเทศ เมื่อมีการยกเลิกการสั่งห้าม มีการติดต่อกับต่างชาติแล้วชาวจีนที่มีภูมิสำเนาอยู่ตามชายทะเล ก็อพยพไปประกอบอาชีพในต่างชาติมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ค.ศ. 1448 - 1488) ได้ทรงวางระบบศักดินาแล้ว⁷ ไพร่แม่ต้องอยู่ติดกับที่ดินก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก จึงมีการค้าขายที่เจริญมาก พระมหากษัตริย์และขุนนางที่เรียกเกณฑ์จากไพร่เป็นผลิตผลทางการเกษตรและหัตถกรรม ซึ่งเป็นสินค้าไปด้วยในตัวนั้น ได้นำสินค้าเหล่านี้ไปจำหน่ายยังบ้านเมืองใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการค้าขายกับเมืองจีนอย่างคึกคัก

สมัยราชวงศ์หมิงนั้น ได้ให้ความสำคัญที่จะมีความสัมพันธ์กับอยุธยาทั้งการเมืองและเศรษฐกิจ มีการส่งคณะสันถวไมตรี มีนายหลี่จ่งจั้นเป็นหัวหน้าคณะมาเยือนอยุธยาในปี ค.ศ. 1370 หลังก่อตั้งราชวงศ์หมิงได้ 3 ปี ส่วนราชสำนักอยุธยานั้น ได้ส่งคณะสันถวไมตรีติดตามนายหลี่จ่งจั้นไปเยือนเมืองจีน เป็นการตอบแทน พร้อมกับมอบช้าง 6 เชือก⁸ หลังจากนั้น ทั้งสองชาติก็ได้มีการส่งคณะสันถวไมตรีไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ตามข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งอาจยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์นัก ในตลอดระยะเวลา 276 ปี แห่งราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368 - 1644) นั้น ทางอยุธยาได้ส่งคณะทูตไปประเทศจีนถึง 112 ครั้ง เฉลี่ยแล้ว 2 ปีต่อ 1 ครั้ง ฝ่ายจีนนั้นมีการส่งคณะทูตมาอยุธยา 19 ครั้ง ในช่วงแรก ๆ นั้น ทางอยุธยามีการส่งคณะเจริญสัมพันธไมตรีไปจีนเกือบทุกปี บางปีส่งไปหลายครั้ง อย่างเช่นในปี ค.ศ. 1373 มีการจัดส่งคณะทูตไปจีนถึง 6 ครั้ง นอกจากมีการส่งไปในพระนามของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังมีการส่งไปในนามของพระอนุชา พระราชโอรส พระพี่นาง โดยใช้ชื่อว่าเป็นคณะ “จวักกั” คือ เจริญพระราชสัมพันธไมตรี ความจริงเป็นรูปแบบการค้าระหว่างชาติอย่างหนึ่ง หรือที่เรารู้จักกันในนามของ “การค้าแบบบรรณาการ” ในช่วงแรก ๆ ของราชวงศ์หมิงนั้น ได้ดำเนินนโยบายปิดชายทะเล ห้ามประชาชนออกทะเลไปค้าขายกับนานาชาติ และห้ามเรือต่างชาติแล่นไปค้าขายยังเมืองจีน ดังนั้นสินค้าพวกด้ายไหมดิบ แพรพรรณ เครื่องเคลือบ ที่ทำกำไรได้มากมาย และสามารถซื้อผ่านระบบ “การค้าแบบบรรณาการ” นั้นจึงเป็นที่ต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก ส่วนเมืองจีนก็ได้สินค้าที่ใช้บริโภคในราชสำนักที่เป็น “สินค้าบรรณาการ” อย่างเช่น ไม้ฝาง กฤษณา นอแรด และงาช้าง เป็นต้น จากไทย

จีนเป็นชาติที่ชอบแสดงตนว่าเป็นชาติใหญ่ มักจะมีการพระราชทานของมากกว่าของที่ต่างชาตินำขึ้นถวาย ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนที่ฝ่ายถวายจะได้ประโยชน์มาก ดังนั้น แม้ว่าราช-

วงศ์หมิงจะได้มีการแจ้งให้ทางกรุงศรีอยุธยาทราบ ในปีที่ 8 แห่งหงอู่ (ค.ศ. 1375) ว่า “มีการนำมาถวายบ่อยมาก ทำให้สิ้นเปลือง ไม่ต้องนำมาถวายบ่อยนัก”⁹ ทางกรุงศรีอยุธยาก็ยัง “ถวายสินค้า” มิได้ขาดในช่วง 29 ปี ระหว่างปี ค.ศ. 1379 ถึง ค.ศ. 1398 กรุงศรีอยุธยาได้ “ถวายสินค้า” 35 ครั้ง เฉลี่ยแล้วมากกว่าปีละครั้ง ในปีที่ 21 แห่งหย่งเร่อ (ค.ศ. 1423) ราชวงศ์หมิงกำหนดให้ “3 ปีถวาย 1 ครั้ง”¹⁰ แต่ก็มิอาจหยุดยั้งการ “ถวายสินค้า” แบบถี่ ๆ ของอยุธยาไว้ได้

ราชสำนักหมิงนอกจากจะพระราชทานสิ่งของแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาบรรทุกเรือนำมาถวายแล้ว ยังอนุญาตให้จำหน่ายสินค้าที่ไปกับเรือในเมืองจีน ซึ่งนอกจากอนุญาตให้จำหน่ายในท่าเรือที่กำหนดให้และที่นครหลวงแล้ว ยังให้จำหน่ายระหว่างทางที่ไปสู่เมืองหลวงได้ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นยัง “งดเว้นภาษี”¹¹ อีกด้วย เพราะฉะนั้น “เรือลำเลียงสินค้าถวาย” ของกรุงศรีอยุธยาไม่เพียงแต่แล่นไปเมืองจีนบ่อย ยังมีการลำเลียงขนส่งสินค้าไปเป็นจำนวนมาก อย่างเช่นในปี ค.ศ. 1387 นั้น มีการบรรทุกเอา “สินค้าถวาย” ที่เป็นพริกไทย 1 หมื่นชั่ง ไม้ฝาง 1 แสนชั่ง ในครั้งเดียว¹² ในปี ค.ศ. 1390 มีการบรรทุกสินค้าประเภทพริกไทย ไม้ฝาง กฤษณา เฉพาะแค่ 3 รายการถึง 1 แสน 7 หมื่นชั่ง¹³ สินค้าถวายที่จำหน่ายได้ราคาสูงลิบลิ่วนั้น เป็นสินค้าที่มีเสน่ห์มาก

เพื่อตอบสนองการที่ไทย-จีนได้มีการไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ทางราชวงศ์หมิง ได้จัดให้มีการอบรมภาษาไทยขึ้นที่ “ชื่ออู่กวน” (ตึกหน้าแขกเมือง) เพื่อผลิตล่ามภาษาไทย-จีน ในปีที่ 10 แห่งเจิ้งเต๋อ (ค.ศ. 1515) แห่งราชวงศ์หมิง ทางราชสำนักหมิงให้คัดเลือกเอาบุคคลที่เชี่ยวชาญภาษาไทย-จีนที่ติดตาม “เรือราชบรรณการ” จากไทยให้เป็นครูสอนภาษาไทยที่ตึกหน้าแขกเมือง ในปีที่ 5 แห่งวันลี่ในราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1577) มีการว่าจ้างวอเหวินเหยนกับวอเมิ่นล่าเป็นครูภาษาไทยเพื่อผลิตชาวจีนให้รู้ภาษาไทยในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ส่วนที่เมืองไทยนั้นก็ได้ส่งคนไปเรียนภาษาจีนที่กั๋วจื้อเจี้ยน (มหาวิทยาลัย) ในประเทศจีน แสดงว่าไทย-จีน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก

การค้าขายของกรุงศรีอยุธยากับนานาชาตินั้น ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยนั้น ได้มีบทบาทอยู่ไม่น้อย ไม่เพียงแต่ได้มีการว่าจ้างให้เป็นนายสำเภา นายท้าย กลาสีเรือเท่านั้น ยังได้รับการว่าจ้างให้เป็นทูต อุปทูต และล่ามด้วย ในหนังสือประวัติศาสตร์จีนได้มีการบันทึกไว้ว่า เงินจิวเจิง เหวินจื้อลี่ เงินจื้อเหยน เจิงโซ่เสียน หวางจื้อซุ่น ฯลฯ เคยดำรงตำแหน่งเป็นทูต

อยุธยา นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีน และจางซือเต๋า เงินช่านเสียง หลินเต๋อจาง ฯลฯ เคยเป็นทูตกรุงศรีอยุธยาไปเจริญสัมพันธไมตรีที่เกาหลีในปี ค.ศ. 1393, ค.ศ. 1394 และ ค.ศ. 1397 ตามลำดับ ชาวจีนบางท่านในกรุงศรีอยุธยาได้รับพระราชทานยศเพราะได้บำเพ็ญความดีความชอบในกรุงศรีอยุธยา เช่นในปีที่ 13 แห่งเจิ้งฝัว (ค.ศ. 1477) นายเหมยหย่า ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศจีน และมียศถึงขุนนั้น ความจริงเขาคือ “เซ่เหวินปิง คนทิงใจแห่งฮกเกี้ยน อดีตคนขายเกลือ ที่เรือถูกพายุพัดไปเมืองอยุธยา”¹⁴ นั่นเอง

การค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาต้องอาศัยชาวต่างด้าวมากมายเช่นนี้ มีส่วนทำให้ชาวจีนในกรุงศรีอยุธยาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามการคำนวณของนายสเตอร์ลิส กล่าวว่า ช่วงหัตถกรรมกับพ่อค้าที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และตามชายทะเลของไทยนั้นมีประมาณ 1 แสนคน พวกนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน¹⁵

สารสิน วีรผล นักวิชาการไทยประมาณการไว้ว่า “ชาวจีนในกรุงศรีอยุธยา” ในปี ค.ศ. 1690 มีถึงสามพันคน ประชากรไทยในตอนนั้นไม่เกิน 2 ล้านคน¹⁶ สภาพชาวจีนในกรุงศรีอยุธยานั้น สามารถหาดูได้จากจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระเมรุ วัดนี้เป็นสถาปัตยกรรมช่วงต้น ๆ ของกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ด้านหน้าของทุ่งพระเมรุ รอบโบสถ์มีภาพวาด คล้ายจิตรกรรมดั้งเดิมของจีน จิตรกรรมฝาผนังนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับรามเกียรติ์ แต่ก็มีเกี่ยวกับชีวิตผู้คนด้วย มีอยู่ภาพหนึ่ง เป็นภาพรูปเรือสำเภาจีนที่แล่นอยู่กลางทะเล กลาสีบนเรือแต่งชุดชาวจีน สะท้อนชาวจีนที่อพยพจากจีนฝ่าอุปสรรคนานาในท้องทะเล ได้มาช่วยในการค้าขายกับต่างประเทศของไทย มีอีกภาพหนึ่งเป็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีน เป็นฉากการแสดงละครบนเวทีกลางแจ้ง กำลังแสดงละครโบราณของจีน มีผู้ชมที่เป็นชาวจีนอยู่หน้าเวที มีสุภาพบุรุษ มีพ่อค้าเร่ มีกลาสีเรือ บางคนคล้ายหาบเร่ เป็นภาพสะท้อนชีวิตชาวจีนที่มีอาชีพหลากหลายในกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น

แน่นอนที่ชาวจีนชอบกรุงศรีอยุธยานั้นยังมีสาเหตุที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ชาวไทยมีความเป็นมิตรต่อชาวจีนเป็นพิเศษ ในหนังสือเรื่อง “ตะวันออก ตะวันตก” ได้เขียนไว้ว่า “ชาวไทยปฏิบัติต่อชาวจีนดีกว่าปฏิบัติต่อชนชาติอื่น”¹⁷ ด้วยเหตุนี้ชาวจีนจึงได้อพยพมากกรุงศรีอยุธยากันมากมาย

เมื่อมีการผลักดันเปลี่ยนแผ่นดินในจีนจากราชวงศ์หมิงมาเป็นราชวงศ์ชิงแล้ว ความสัมพันธ์ไทย-จีน ก็มีแต่เพิ่มความสนิทสนมมากขึ้น ในช่วงที่มีการห้ามเข้าออกนอกประเทศนั้น ราชสำนักชิงก็ปฏิบัติต่อไทยและชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ในไทยและได้กลับไปเยือนจีนดีเป็นพิเศษ ยินยอมให้ชาวจีนต่างด้าวติดเรือสินค้าไทยไปจีน และให้ออกจากเมืองจีนกลับมายังไทยได้ ซึ่งถือเป็นผู้ที่อยู่ในข่ายยกเว้นในช่วงที่มีการห้ามคนเข้าออกประเทศจีน ปีที่ 60 แห่งรัชสมัยกษัตริย์คังซี (ค.ศ. 1721) กษัตริย์คังซีทรงทราบเกี่ยวกับสยามว่า “ปลูกข้าวได้มาก ราคาถูก 2-3 เงิน (หน่วยเงินจีน) ก็ซื้อได้ 1 สือ (ราว 60 กิโลกรัม)” ก็ทรงมีรับสั่ง “ให้ส่งข้าวจากสยาม 3 แสนสือไปจำหน่ายยังมณฑลฮกเกี้ยน กวางตุ้ง และเจียงซี ฯลฯ” อีกทั้งมีการรับสั่ง “ไม่ต้องเก็บภาษี”¹⁸ ข้าว 3 หมื่นตันนี้ ส่วนผู้ที่รับผิดชอบการค้าระหว่างประเทศและการลำเลียงสินค้าทางเรือนั้นเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ที่อยุธยา ในช่วงนั้นยังเป็นช่วงที่ทางจีนไม่ให้คนทั่วไปเข้าออกประเทศจีน แต่เนื่องจากขาดแคลนอาหาร ด้วยความจำเป็นนี้ประเทศจีนจึงปฏิบัติต่อชาวจีนในอยุธยาที่ช่วยลำเลียงข้าวไปจีนดีเป็นพิเศษ อย่างเช่น มีการอนุญาตให้ก๊วยชุย ชาวจีนในอยุธยาและคณะรวม 156 คน ที่ช่วยขนข้าวไปจีนให้เข้าและออกจากประเทศจีนได้¹⁹ ในปีี่ 2 แห่งรัชสมัยยงเจิ้ง (ค.ศ. 1724) กษัตริย์ไทยได้ส่งพันธุ์ข้าวและไม้ผลไปยังประเทศจีน ชาวจีนต่างด้าว 96 คนที่ไปกับเรือครั้งนั้นได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าและกลาสี พวกเขาเป็นจีนฮกเกี้ยน กวางตุ้ง และเจียงซี เมื่อเสร็จธุระแล้วได้รับอนุญาตจากกรุงจีนให้กลับมาอยู่ที่อยุธยาได้²⁰ ปีที่ 5 แห่งรัชสมัยยงเจิ้ง (ค.ศ. 1727) ทางกรุงจีนได้มีนโยบายยกเลิกการห้ามคนเข้าออกประเทศ การค้าระหว่างไทย-จีน คึกคักขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

พิจารณาสภาพการขนส่งข้าวสารที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการขนถ่ายสินค้าทางทะเลนั้นเป็นชาวจีนต่างด้าวในไทยเสียส่วนใหญ่ การขนส่งทางเรือในแต่ละครั้งต้องใช้ชาวจีนต่างด้าวเกือบเป็น 100 คนเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าแม้การค้าจะผูกขาดโดยกษัตริย์ แต่ก็ต้องอาศัยชาวจีนในไทยเป็นผู้ลำเลียงสินค้าเหล่านั้นไปยังต่างประเทศ สารสินวีรผล ได้อธิบายไว้ว่า “การค้าขายของราชสำนัก รวมถึงการติดต่อการปริวรรตเงินตรากับต่างประเทศ จัดการส่งออกและสั่งเข้า การจัดเก็บภาษีการค้า การต่อเรือสำเภาและประกาศรับลูกจ้างให้หลวงลั่นต้องอาศัยชาวจีน ชาวจีนยังเป็นข้าราชการบริพาร เช่น ทำงานสนองพระบรมราชโองการ ดูแลคลังสินค้า เป็นนักบัญชี กัปตันเรือ หางเสือ กลาสีเรือ เป็นต้น”²¹ (ข้อความนี้ไม่

ได้ตรวจเช็คกับต้นฉบับภาษาไทย เป็นการถอดจากข้อความที่มีการแปลเป็นภาษาจีนอีกต่อหนึ่งแล้ว)

แสดงว่าชาวจีนได้บำเพ็ญประโยชน์เอนกอนันต์ในด้านการค้าระหว่างประเทศให้แก่ราชสำนักอยุธยา

2. หมู่บ้านชาวญี่ปุ่นสมัยอยุธยา

ในหมวด “สยาม ประเทศทะเลตะวันตก” ที่เป็นเล่มที่ 2 ในหนังสือชื่อ “ตะวันออก ตะวันตก” ที่แต่งโดย จางเซ่ ได้เขียนไว้ว่า

“เรือสำเภาเมื่อแล่นเข้าสู่ปากน้ำได้ประมาณ 3 วัน ก็จะถึงด่านขนอนที่ 3 แล่นต่อไปอีก 3 วัน ก็จะถึงด่านขนอน 2 แล้วแล่นต่อไปอีก 3 วัน ก็จะถึงด่านฝรั่ง ญี่ปุ่น”²²

ด่านญี่ปุ่นที่นี่หมายถึง “หมู่บ้านญี่ปุ่นที่มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่กันเป็นชุมชนนั่นเอง ดูจากแผนที่อยุธยาที่อยู่ในหนังสือเล่มที่ 3 ใน “อินเดียตะวันออก อดีตและปัจจุบัน” ที่เขียนในปี ค.ศ. 1724 แล้ว หมู่บ้านชาวญี่ปุ่นอยู่ทางซ้ายของประตูเมืองด้านหน้า มีหมายเลข 36 เขียนกำกับไว้²³ ซึ่งอยู่ตะวันออกเฉียงใต้ของตัวเมืองอยุธยา ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา หนังสือ “ตะวันออก ตะวันตก” นั้น เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1617 เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ชาวญี่ปุ่นได้อพยพมาอยู่กรุงศรีอยุธยาตอนต้นศตวรรษที่ 17 และอยู่กันเป็นชุมชน กลายเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่นแล้ว

หมู่บ้านชาวญี่ปุ่นนั้นยังปรากฏบนแผนที่โบราณที่แทรกอยู่ในหนังสือ “จดหมายเหตุลาลูแบร์” (Simon De Laloubère) ที่แต่งโดย ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงส่งมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอยุธยาเมื่อปี ค.ศ. 1687 แผนที่โบราณนี้ได้ลงตำแหน่งหมู่บ้านญี่ปุ่นโดยใช้คำว่า JAPONNOIS แผนที่นี้ได้แทรกอยู่ใน “จดหมายเหตุลาลูแบร์” ที่เขียนในปี ค.ศ. 1691 ตำแหน่งหมู่บ้านญี่ปุ่นในแผนที่นี้สอดคล้องกับตำแหน่งที่มีการกล่าวถึงในหนังสือ “ตะวันออก ตะวันตก” ที่แต่งโดยจางเซ่ ที่เป็นชาวจีน

ชาวญี่ปุ่นมาอยู่กรุงศรีอยุธยาตั้งแต่เมื่อไรนั้นยังไม่เป็นที่แน่ชัด ตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ดูเหมือนว่าชาวญี่ปุ่นมาอยุธยาในปี ค.ศ. 1592 คือหลังโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ รวมประเทศญี่ปุ่นเป็นปึกแผ่นในปี ค.ศ. 1590 แล้ว เมื่อโตกุงว่า อีเอยาสุ ซึ่งเป็นผู้ที่ก่อตั้งโตกุงว่า บากุฟู เห็น “ประโยชน์ในการค้าขายกับต่างประเทศ” แล้ว ก็ยังสนับสนุนให้มีการค้าขายกับต่างประเทศ

เทศมากขึ้น และเพื่อความสะดวกในการควบคุมการค้าขายกับต่างประเทศโตงว่า บากุฟู ได้ใช้วิธีออกใบอนุญาตเดินเรือไปต่างประเทศ ผู้ที่ประสงค์จะนำเรือไปค้าขายยังต่างประเทศ ต้องขอหนังสือเดินเรือที่มีการประทับตราแดง ที่เรียกว่า “ใบเบิกร่องประทับตราแดง” จากโตงว่า บากุฟู “ใบเบิกร่องประทับตราแดง” ที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังเก็บรักษาไว้ในปัจจุบันนั้นอยู่ที่วัดโซโกกุ เป็นใบอนุญาตที่ออกในวันที่ 25 เดือน 8 ปีเคicho ที่ 9 (ค.ศ. 1604)²⁴ ที่มีการออกใบอนุญาตเดินเรือประทับตราแดงนั้นก็เพื่อป้องกันการอลาเวดของโจรสลัด “วาไก” ที่ชุมชุมมากในสมัยนั้น เป็นภัยคุกคามต่อการค้าระหว่างประเทศมาก

การค้าขายโดยเรือพาณิชย์ที่มีใบอนุญาตเดินเรือประทับตราแดงนั้นรุ่งเรืองมาก ทางญี่ปุ่นได้ซื้อสินค้า เช่น ไม้ฝาง หนังกวาง งาช้าง หนังปลาฉลาม เขาควาย ตะกั่ว ดีบุก ผ้าฝ้าย หวาย ปะการัง และไม้จันทน์²⁵ เป็นต้น จากเมืองไทย เพื่อความสะดวกในการจัดหาสินค้าไทยให้เรือสินค้าญี่ปุ่น ก็มีชาวญี่ปุ่นมาประจำอยู่ที่ประเทศไทยมากขึ้น นายยามาดะ นางามาซะ หัวหน้าชาวญี่ปุ่นในอยุธยาที่ทำการค้าขายหนังกวางที่อยุธยา อีกทั้งทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางของการค้าอยุธยากับประเทศญี่ปุ่นด้วย

ชาวญี่ปุ่นที่มาอาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยานั้น นอกจากพวกพ่อค้าวานิชแล้ว ยังมี คริสตศาสนิกชนญี่ปุ่นที่หนีการกวาดล้างศาสนาคริสต์ในประเทศญี่ปุ่นมาอาศัยที่อยุธยาด้วย ในปี ค.ศ. 1587 โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ เกรงว่าคริสตศาสนิกชนจะรวมกลุ่มก่อความไม่สงบขึ้น มีคำสั่งห้ามเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และลงมือกวาดล้างผู้นับถือศาสนาคริสต์ โตงว่า บากุฟู ที่มีอำนาจต่อจากโตโยโตมิ มีคำสั่งห้ามผู้นับถือศาสนาคริสต์ในปี ค.ศ. 1611 อีกครั้งหนึ่ง ในปี ค.ศ. 1624 ได้เผาคริสตศาสนิกชน ในเอโดะ (โตเกียวปัจจุบัน) 50 คน ชาวญี่ปุ่นที่นับถือศาสนาคริสต์เลยต้องหลบหนีไปต่างประเทศอีกชื่อว่า จิเฮอิ (Ishigawa Jihei) คริสตศาสนิกชนที่มีชื่อเสียงมากของญี่ปุ่นก็เคยลี้ภัยทางศาสนามาอยู่อยุธยาเช่นกัน นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐานว่า บาทหลวงแอนโทนิโอ คาร์ทุม ได้ประกอบพิธีศีลมหาสนิทให้แก่คริสเตียนชาวญี่ปุ่น 400 คน ที่อยุธยา²⁶

นอกจากพ่อค้าวานิช ผู้ลี้ภัยทางศาสนาแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นที่เป็นโรนิน (ชาмуไรที่ไม่มีเจ้านาย) ฟูจิ (นักรบ) ลี้ภัยไปต่างประเทศเพราะการผันแปรทางการเมืองในประเทศญี่ปุ่น คนเหล่านี้เมื่อมาอยู่อยุธยา บางคนก็สมัครเป็นทหารอาสาญี่ปุ่นเข้าทำงานให้แก่กษัตริย์ ช่วยต่อต้านการรุกรานจากต่างชาติ จนได้รับความดีความชอบ ได้รับพระราชทานมียศศักดินาถึง 200

ไร่ 300 ไร่ 500 ไร่ 600 ไร่ จนถึง 1,000 ไร่²⁷ แต่ในปี ค.ศ. 1630 เนื่องจากได้เข้าไปพัวพันกับการสืบพระราชบัลลังก์ จึงทำให้ถูกทางการกวาดล้าง ส่วนยามาดะ นางามาซะถูกวางยาพิษจนเสียชีวิต

ในปี ค.ศ. 1633 โทกูงาวะ บากุฟุ ประกาศปิดประเทศห้ามชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศ และที่อยู่ต่างประเทศแล้วห้ามกลับประเทศญี่ปุ่น “ฝ่าฝืน มีโทษถึงตาย” ชาวญี่ปุ่นที่มาอยู่อยุธยาที่ไม่มีโอกาสได้กลับบ้านเกิดเมืองนอนอีก ได้แต่ตั้งรกรากในประเทศไทย ในหนังสือเรื่อง “รบทัพจับศึกในแดนสยาม” ได้กล่าวไว้ว่า

“มีการสร้างหมู่บ้านเล็ก ๆ ไว้หมู่บ้านหนึ่ง ตั้งชื่อว่า “หมู่บ้านญี่ปุ่น” มีบ้านเรือนปลูกไว้ น้อยหลังคาเรือน โดยปลูกเรียงรายกันอย่างมีระเบียบ พวกชาวญี่ปุ่นแต่งงานมีลูกมีหลานสืบต่อมา ในระหว่างปี ค.ศ. 1624 - 1643 (พ.ศ. 2167 - 2186) มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่หมู่บ้านนี้กว่า 8 พันคน”²⁸

แต่ 8 พันคนนี้อาจจะผิดที่ถูกน่าจะเป็น 8 ร้อย เพราะมีเอกสารของชาวฮอลันดาเขียนไว้ว่าชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในอยุธยาในสมัยนั้น มีประมาณ 1,000 ถึง 1,500 คน

ในปี ค.ศ. 1767 (ค.ศ. 2310) กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก ถูกเผาจนเป็นเมืองร้าง หมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยู่ชานเมืองอยุธยา ก็พลอยถูกทำลายไปด้วย ในทศวรรษที่ 1930 ได้มีกลุ่มคนชาวญี่ปุ่นไปขุดหาตำแหน่งที่คาดว่าหมู่บ้านญี่ปุ่น พบว่ามีความยาวจากตะวันออกไปตะวันตก 480 เมตร เหนือใต้มีความยาว 1,200 เมตร สมมติไทย - ญี่ปุ่นได้ทำการบูรณะ มีการสร้างศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ มีหลักศิลาเขียนเป็นตัวคันจิแปลเป็นไทยว่า ยามาดะ นางามาซะ หมู่บ้านชาวญี่ปุ่น ปักอยู่ในบริเวณนั้น

การค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับอยุธยาและการมาพักอาศัยอยู่ที่อยุธยาของชาวญี่ปุ่นนั้น มีความเกี่ยวพันกับการค้าขายระหว่างจีนกับญี่ปุ่น และการค้าขายระหว่างจีนกับไทยอย่างแยกกันไม่ได้ และพ่อค้าชาวจีนก็มีส่วนช่วยกระชับการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับอยุธยาอยู่ไม่น้อย

ญี่ปุ่นในประวัติศาสตร์มีชื่อว่า “วะโกะกุ (wakoku) เคยส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนสมัยกษัตริย์กวางอู่ แห่งราชวงศ์ฮั่นตะวันออก ได้เปลี่ยนชื่อประเทศเป็นนิฮอน (ญี่ปุ่น) หลังปี ค.ศ. 670 - 673 ซึ่งตรงกับราชวงศ์ถังของจีน ประเทศจีนกับประเทศญี่ปุ่นมีความ

ใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ มีการติดต่อและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมานาน ในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618 - 907) และราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ. 960 - 1279) ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นมีความใกล้ชิดกันมากขึ้นพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าทางการผลิตสินค้าต่าง ๆ ประเทศญี่ปุ่นได้ส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีและส่งคนไปศึกษาที่จีนในสมัยราชวงศ์ถัง บางคนก็พำนักอยู่ที่ประเทศจีนเป็นเวลายาวนานมาก

ส่วนโจรสลัด “วาโก (wako)” ที่อาละวาดอยู่แถวทะเลจีนที่เพิ่งกล่าวมานั้นกินเวลายาวนานพอ ๆ กับตลอดช่วงราชวงศ์หมิงของจีน “วาโก” มีส่วนหนึ่งเป็นพ่อค้าชาวเรือจีนที่ทำการค้าแถวชายฝั่งทะเลจีน ที่กลายเป็นโจรสลัดวาโก เพราะมีภูมิหลังเป็นชาวนายากจนที่ล้มละลายของจีนที่ที่หลังไปสมคบกับโรนิน (ชามูไรเร่ร่อนที่ไร้เจ้านาย) กลายเป็นโจรสลัดวาโก นี้ได้ยังความปวดเศียรเวียนเกล้าแก่ราชวงศ์หมิง เจิ้งยั่วเจิง ในสมัยหมิงได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ฉั่วฮ่าย-กูเพียน” (แผนที่ทะเล) ว่า “โจรสลัดปัจจุบัน มีจำนวนเป็นหมื่น อ้างตัวว่าเป็นวาโก ความจริงที่เป็นชาวญี่ปุ่นนั้นมีแค่ไม่กี่พันคน ที่เหลือเป็นชาวจีนดี ๆ นี่เอง” ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “โจรสลัดกับพ่อค้าชาวเรือต่างก็เป็นบุคคลเดียวกัน การค้าดีก็เป็นพ่อค้า การค้าไม่ดีก็ไปปล้นชิงเขา พ่อค้าชาวเรือเดิมไม่ปล้นสะดม แต่โจรสลัดนั้นเกิดจากพ่อค้าชาวเรือเหล่านี้”²⁹ จะเห็นได้ว่าวาโกที่เป็นโจรสลัดหรือวาโกที่เป็นพ่อค้าชาวเรือ คือ โจรที่เกิดจากการรวมตัวของชาวจีนกับโจรญี่ปุ่นนั่นเอง ทำการค้าอยู่บนท้องทะเลแถวตะวันออก ตะวันตก และบางครั้งก็ปล้นชิงอยู่แถวชายทะเลจีน

ในสมัยโตกุว่าว่า บากุฟู (ค.ศ. 1603 - 1867) ก็พยายามที่จะทำการค้ากับประเทศจีนเช่นกัน ในหนังสือชื่อเยอเป็นกัวจิอ “Nihon kokushi” (เรื่องราวประเทศญี่ปุ่น) ที่แต่งโดยหวาง-จุนเซี่ยน ได้มีการพูดถึงจุดหมายที่โตกุว่าว่า อีเอยาสุส่งถึง เงินจือเงิน ผู้ว่าราชการมณฑลฮกเกี้ยน ความว่า

“ประเทศข้าพเจ้ากับจงผา (จีน) มีการค้าขายมาเป็นเวลานาน ซึ่งปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไป เรื่องนี้ท่านย่อมทราบดี แต่การปะทะกันคราวก่อน (หมายถึง โตโย-โตมิ ฮิเดโยชิ ส่งทหารไปโจมตีเกาหลี เกิดปะทะกับจีน) ทำให้การค้าเราหยุดชะงัก ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง บัดนี้เราได้ปราบปรามจนประเทศมีสันติสุข ประเทศ

ต่าง ๆ ทางตะวันตกเฉียงใต้ได้มาจัมก้อง มีแต่กับจงฝ่า (จีน) ยังไม่มีการค้าต่อกัน เรา น่าจะคืนดีค้าขายกันเช่นในอดีต”³⁰

ข้อความในจดหมายนี้สะท้อนให้เห็นความคิดของโตงกว่า อีเยาสูที่ผิดจากความคิดของโตโยโตมิ อีเคโยชิที่ชอบรุกรานต่างชาติ โตงกว่าประสงค์จะทำการค้ากับต่างประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ ข้อความที่ว่า “ประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตกเฉียงใต้ ได้มาจัมก้อง” นั้นตีความได้ว่าประเทศต่าง ๆ ทางตะวันตกเฉียงใต้ได้มีการค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นแล้วนั่นเอง ภายใต้การส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้พ่อค้าชาวญี่ปุ่นมาค้าขายที่อยุธยา อันเป็นเมืองการค้านานาชาติในสมัยนั้น

การขยายการค้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของญี่ปุ่นและการที่มีชาวญี่ปุ่นหลังโหลมาอาศัยอยู่ที่อยุธยานั้น มีส่วนเกี่ยวพันกับการขยายการค้าทางทะเลของประเทศจีนเช่นกัน ในสมัยราชวงศ์หมิงนั้นได้แบ่งเส้นทางการค้าทางทะเลออกเป็นเส้นทางตะวันออกและตะวันตก ในหนังสือชื่อ “ตะวันออก ตะวันตก” ที่แต่งโดยจางเซินั้น มีการบันทึกประวัติศาสตร์การณ ผลิตผลสถานที่สำคัญ วิธีการทำการค้าบนเส้นทางการค้าทางทะเลตะวันออก ตะวันตกอย่างละเอียด โดยเฉพาะในหมวด “โจวซือเซ่า” (ประวัติการเดินทางเรือ) มีการบันทึกเกี่ยวกับ “เส้นทางเดินเรือตะวันตก” กับ “เส้นทางเดินเรือตะวันออก” ไว้ละเอียดมาก ในการแบ่งเขตทะเลตะวันออกกับทะเลตะวันตกนั้น มีการพูดไว้ชัดเจนในหัวข้อ “เหวินไห่” (บรูไน) ว่า “เหวินไห่” คือ บอร์เนียว อยู่ปลายสุดของทะเลตะวันออก และเป็นจุดเริ่มต้นของทะเลตะวันตก ฉะนั้น เวียดนาม กัมพูชา สยาม แลพม่า ลาว สุมาตรา ชวา อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของบรูไนนั่น ถือว่าเป็นประเทศแถบทะเลตะวันตก ส่วนญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ ฯลฯ ถือว่าเป็นประเทศในทะเลตะวันออก

ประวัติที่ชาวจีนอาศัยอยู่ตามชายทะเลออกไปค้าขายหรือหากินในต่างประเทศนั้นมีมานานแล้ว ในสมัยราชวงศ์ถังสามารถต่อเรือขนาดใหญ่ที่บรรทุกสินค้าปริมาณเป็นล้านลิตร

สมัยราชวงศ์ซ่ง (ซ่ง) สามารถต่อเรือเดินทะเลยาวกว่า 3 ร้อยฟุต บรรทุกผู้โดยสารได้ 5-6 ร้อยถึงพันคน และบรรทุกปริมาณของหนักอีกกว่าหลายสิบล้าน นอกจากนั้นชาวจีนที่อาศัยอยู่ตามชายฝั่งทะเล ยังได้ส่งสมประสงค์การเดินทางเรือไว้มากมาย ในศตวรรษที่ 12 ชาวจีนรู้จักใช้เข็มทิศช่วยบอกทิศทางบนท้องทะเล ในราชวงศ์หมิงสามารถผลิตอุปกรณ์และดำรับดำราที่

อำนวยความสะดวกในการเดินเรือ เช่น “ตู้ให้ฟางเงิน” “ให้เต้า จิงซู”, “ให้หางมีเซ”, “หางให้เจิงจิง”, “หลอจิงเจิงเพอะ” เป็นต้น ที่เป็นตำราอธิบายการเดินเรือ ช่วยให้ทราบทิศทางและหลีกเลี่ยงอันตรายต่าง ๆ ในเรื่อง “ซุนฟงเซียงซ่ง” (順風相送) กับ “จื่อหนานเจิ้งฝ่า” (指南正法) ที่ถือเป็นตำรา 2 เล่ม ว่าด้วยการเดินเรือที่มีการอธิบายศัพท์ต่าง ๆ โดยนายเขียนตำรา นั้น มีการกล่าวถึงสภาพภูมิประเทศของแต่ละประเทศบนเส้นทางเดินเรือสายตะวันออก และตะวันตก ในนั้นมีการอธิบายเส้นทางเดินเรือจากสยามสู่ญี่ปุ่น จากสยามสู่นางาซากิและจีน นอกจากนั้นมีการอธิบายเส้นทางจากสยาม (เข้าใจว่าหมายถึงอยุธยา) ถึงปัตตานี ถึง มะละกา สยามถึงญี่ปุ่น มะละกาถึงสยาม ถึงปัตตาเวีย กัมพูชาถึงยะโฮร์ (รัฐใต้สุดในมาลายา) มาลายา ถึงปัตตานี ฯลฯ ในศตวรรษที่ 16 การค้าขายระหว่างจีน ญี่ปุ่น และไทยเจริญก้าวหน้ามาก และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของอยุธยาทำให้อยุธยากลายเป็นชุมทางการค้าทางทะเลของ 3 ประเทศนี้

หลังปี ค.ศ. 1639 โดกุว่าว่า บากุฟุ ได้ดำเนินนโยบายปิดประเทศเพราะเกรงว่าจะถูกรุกราน โดยประเทศมหาอำนาจตะวันตก อนุญาตแต่เฉพาะเรือสินค้าของจีนและฮอลันดาเข้าไปค้าขายที่เมืองนางาซากิ เพราะฉะนั้นทางอยุธยาที่มีความจำเป็นต้องพึ่งเรือสินค้าจีนในการค้าขายกับประเทศญี่ปุ่น

3. ชาวตะวันตกที่มาอาศัยอยู่ในอยุธยา

ในหมวด “ค้าขาย” ที่ปรากฏใน “ตะวันออก ตะวันตก” ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เขียนไว้ว่า พ่อค้าเวลาไปกรุงศรีอยุธยามี 3 ด้าน ด้านที่ 3 เป็น “ฝรั่ง, ญี่ปุ่น” แต่ในหมวด “สถานที่สำคัญ” นั้นมีคำอธิบาย 3 ด้านว่า “ด้านที่ 1 เป็นด้านขนอนเจิงจิ้น (สันนิษฐานว่าเป็นด้านในบางกอก) ด้านที่ 2 คือ ด้านขนอนมู่อี้ (สันนิษฐานว่าคือด้านขนอนหลวงบางตะนาว) ด้านที่ 3 คือด้านฝรั่ง, จีน และด้านญี่ปุ่น แสดงว่าหมู่บ้านฝรั่งกับหมู่บ้านญี่ปุ่นอยู่บริเวณเดียวกัน ฝรั่งที่กล่าวถึงที่นี่คือโปรตุเกส

ชาวยุโรปที่มาถึงอยุธยาก่อนชาติตะวันตกชาติอื่น ๆ คือ ชาวโปรตุเกส ในปี ค.ศ. 1498 วาสโก ดา กามา ได้นำเรืออ้อมแหลม Good Hope มาถึงประเทศอินเดีย ได้นำเอาเครื่องเทศ อัญมณี งาช้าง ผ้าไหม แพรพรรณจากตะวันออก ขายได้กำไรเป็นหลายสิบเท่าในยุโรป ชาวโปรตุเกสพบว่าตะวันออกมีสินค้าและสินทรัพย์ที่ชาวตะวันตกใฝ่ฝันอยากจะได้ ในปี ค.ศ. 1510

ชาวโปรตุเกสก็เข้ายึดเมืองแก้วที่อยู่ฝั่งตะวันตกของอินเดีย ปีต่อมาก็เข้ายึดครองมะละกา ในเล่มที่ 4 หมวด “มะละกา” ในหนังสือ “ตะวันออก ตะวันตก” ได้บันทึกไว้ว่า “มะละกา เดิมขึ้นกับสยาม เก็บภาษีเป็นทอง” “ต่อมาโปรตุเกสเข้ายึดครอง ทำให้เมืองนี้กว้าง”³¹

ดูอาร์เต้ เฟอนันเดส (Duarte Fernandes) ผู้ว่าโปรตุเกสประจำมะละกา ต้องการจะทราบท่าทีของอยุธยาต่อการเข้ายึดครองมะละกาของโปรตุเกส จึงได้ส่งทูต 2 ท่าน มาดูลาดเลาที่อยุธยา ตอนนั้นสยามกำลังติดพันกับการทำศึกกับพม่า จึงมิได้กระทำประการใดกับเรื่องที่เกิดขึ้นในมะละกา ในปี ค.ศ. 1518 ดูอาร์เต้ ได้ส่งคนนำจดหมายและเครื่องราชบรรณาการถวายสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เพื่อขออนุญาตทำการค้าขายต่อกัน ขอให้ชาวโปรตุเกสมีสิทธิพิเศษในการทำการค้า มีอิสระเสรีในการเลือกที่พักอาศัยและนับถือศาสนาในประเทศสยาม ส่วนโปรตุเกสก็ยินดีจะจัดหาอาวุธและกระสุนให้แก่สยามและให้สร้างป้อมปราการที่มะละกาได้ ด้วยเหตุนี้ชาวโปรตุเกสจึงได้อพยพเข้ามาที่อยุธยามากมาย เป็นชาวตะวันตกกลุ่มแรกที่มาอาศัยอยู่ที่อยุธยา ส่วนทางอยุธยาได้ว่าจ้างชาวโปรตุเกสจำนวน 120 คน เข้าทำศึกกับพม่า

ในปี ค.ศ. 1984 กองโบราณคดีของกรมศิลปากรได้ทำการขุดค้นตำแหน่งที่เคยเป็นหมู่บ้านชาวโปรตุเกส ก็ได้ขุดพบโครงกระดูกชาวโปรตุเกส จานชาม กล้องสูบหรี่ เหรียญเงิน เงินพดด้วง และเหรียญทองแดงจีน เป็นต้น

ในปลายศตวรรษที่ 16 ชาวตะวันตกที่เป็นสเปน ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศสพากันหลั่งไหลมายังตะวันออก ชาวสเปนได้เข้ายึดครองมะนิลา ผู้ว่าสเปนในมะนิลาได้ส่งตัวแทนมาอยุธยาในปี ค.ศ. 1591 ขออนุญาตทำการค้าด้วยกัน และได้ลงนามกับสยามในสนธิสัญญาว่าด้วยการค้าขายต่อกัน ในปี ค.ศ. 1602 ชาวฮอลันดาก็ได้มาถึงประเทศสยาม ในปี ค.ศ. 1608 บังคับกษัตริย์สยามลงนามในสนธิสัญญาไม่เสมอภาค ให้พนักงานบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดามีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสยาม มีสิทธิเสรีทำการค้าขายได้ทุกแห่งในประเทศสยาม ประเทศสยามไม่มีสิทธิในการเก็บภาษีสินค้าของฮอลันดาเพิ่ม ห้ามเรือสินค้าสยามว่าจ้างกะลาสีเรือที่เป็นชาวจีน ฮอลันดาผูกขาดสินค้าประเภทหนังควายและหนังวัว เป็นต้น

ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสก็ติดตามกันเข้ามายังประเทศสยาม ในปี ค.ศ. 1612 เรือกลไฟอังกฤษชื่อทรานสเวิร์ด แห่งบริษัทอินเดียตะวันออกแล่นมายังอยุธยาแต่ถูกฮอลันดาขัดขวาง ไม่ค่อยมีความคืบหน้าต้องปิดหอกการค้าในปี ค.ศ. 1622 แต่ได้มีโอกาสเปิดดำเนินการอีก

ครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1674 ส่วนฝรั่งเศสเข้ามาอยุธยาตอนกลางศตวรรษที่ 17 โดยส่งบาทหลวง มากฤษทางก่อน บาทหลวงที่ทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาพื้นทะเลของฝรั่งเศส 2 ท่าน มาที่อยุธยา ในปี ค.ศ. 1662 ในปี ค.ศ. 1664 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงอนุญาตให้สร้างโบสถ์เป็น ศูนย์กลางการเผยแพร่ศาสนา และให้สร้างโรงเรียนได้ ในปี ค.ศ. 1685 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ส่ง เซอวาเลีย เดอ โชมองต์ พร้อมด้วยคณะเผยแพร่ศาสนาคณะหนึ่งมายังอยุธยา มีแผนจะชักชวน ให้สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงเปลี่ยนเป็นคริสต์ศาสนิกชนเพื่อควบคุมอยุธยา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ โชมองต์ก็หันไปสมคบกับพอลคอน ชาวกรีก ผู้ที่สมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงโปรดปราน สามารถร่วมลงนามกับสยามในสนธิสัญญาฉบับหนึ่ง ให้ฝรั่งเศสมีสิทธิพิเศษทั้งทางการค้าและการเผยแพร่ศาสนา ยกสงขลาให้เป็นด่านปราการของฝรั่งเศส ให้ทหารฝรั่งเศสเข้าประจำการได้ ทำที่ว่าเป็นการถ่วงอิทธิพลชาวฮอลันดา สอดคล้องกับพระราชดำริของสมเด็จพระนารายณ์ฯ ที่จะให้อีกประเทศหนึ่งมาช่วยถ่วงอำนาจของฮอลันดา ในปี ค.ศ. 1687 พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้ส่ง คณะทูตที่ประกอบด้วย เรือรบ 6 ลำ ทหารเรือ 600 กว่าคน มายังอยุธยา นโยบายของสมเด็จพระนารายณ์ฯ จะให้ฝรั่งอัดฝรั่ง กลายเป็นซีกศึกเข้าบ้าน ตอนนี้เป็นเสมือนหนึ่งต้องด้านสุนัข จิ้งจอกหน้าบ้าน ไล่เสือที่เข้าหลังบ้าน แม้ว่าสามารถขับไล่ฝรั่งเศสออกไปในที่สุดแต่ก็ต้องถือว่าเป็นบทเรียนที่เจ็บแสบทีเดียว

ในจดหมายที่บาทหลวงฝรั่งเศสเขียนถึงเพื่อนฉบับหนึ่งในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1690 เปิดเผยว่า ฝรั่งเศสได้เตรียมคนไว้ 100 คน จะส่งมารับงานต่าง ๆ ในสยามเพื่อควบคุม สยามในที่สุด³²

จะเห็นได้ไม่ยากนักว่า การโยกย้ายประชาชนมาตะวันออกของชาติตะวันตกนั้น ไม่ใช่ เพื่อทำการค้าอย่างเดียว มีแผนแทรกแซงและปล้นสะดมที่แอบแฝงอยู่ เรือสินค้าแต่ละลำมีเรือ รบคุ้มกันมาด้วย เพื่อเป็นการสร้างแรงกดดันในการขอทำสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค ซึ่งแตกต่าง จากการอพยพของชาวตะวันออก ทางตะวันออก เช่น จีน และญี่ปุ่นนั้น ประชาชนอพยพกันเอง อพยพแบบประปราย อพยพก็เพื่อหางานทำ หรือไม่ก็เป็นการลี้ภัยทางการเมือง หรือเพื่อการค้าขาย พวกเขาโยกย้ายถิ่นฐานเหล่านี้จะเคารพขนบธรรมเนียมของประเทศที่ตนไปอาศัยอยู่ สามารถ เข้ากับคนในท้องถิ่นได้ดี บางทีก็ถูกกลมกลืนเข้าไปในสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นการอพยพจึงแตกต่าง จากชาวตะวันตก คนจึงมักบอกว่าจะเข้ เสือดำ และฝรั่งเป็น “ภัย 3 อย่าง” ก็ด้วยเหตุฉะนี้³³

4. อิทธิพลของชาวต่างชาติที่มีต่อสังคมและเศรษฐกิจอยุธยา

ชาวต่างชาติในอยุธยานั้น มีที่มาจากประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส รวมทั้งอินเดียและอาหรับ เป็นต้น ตามชนาเมือง อยุธยากลายเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยคนที่มีสีผิวและภาษาที่แตกต่างกันออกไป ต่างคนต่างมีชุมชนของตัวเอง โดยเฉพาะ แต่ละชุมชนของแต่ละประเทศก็นำเอาวัฒนธรรม ปรัชญา ความคิด รวมทั้งวิทยาการที่ก้าวหน้ากว่าของตนมาด้วย ซึ่งมีผลช่วยผลักดันและมีอิทธิพลต่อสังคมและเศรษฐกิจไทยระดับหนึ่ง

ประการแรก พวกเขามาเพื่อค้าขาย นำเอาสินค้าชนิดต่าง ๆ มาไว้ที่อยุธยา ทำให้อยุธยากลายเป็นเมืองพาณิชย์ เป็นที่รวมและระบายสินค้าระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ผ้าไหม แพรพรรณ เครื่องเคลือบ เครื่องปั้นดินเผาจากประเทศจีน เหล็กและเงินจากญี่ปุ่น ปืน และกระสุนที่เป็นอาวุธจากตะวันตก หนังสือ กาช้าง ไม้ฝางของสยามเอง อยุธยาจึงกลายเป็นเมืองพาณิชย์ระดับชาติเมืองหนึ่งในสมัยนั้น

ผลของความเจริญก้าวหน้าของการค้าระหว่างประเทศ ช่วยกระตุ้นการผลิตสินค้าและการซื้อขายสินค้าในประเทศ ทำให้การพาณิชย์ในช่วงหลังของอยุธยาคึกคักเป็นพิเศษ อย่างเช่นที่ปรากฏในข้อมูลของไทยว่า “ชาวพิษณุโลกที่อยู่ตอนเหนือของไทยใช้เรือไม่ลำเลียงน้ำตาลแดง ไบยาสูบ เทียนไข น้ำผึ้งมาจำหน่าย” “เกวียนจากโคราช ก็เต็มไปด้วยผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น รัก เทียนไข ขนนก ผ้าต่าง ๆ หนังสือ ด้ายดิบ หม้อไห กาช้าง และผลิตภัณฑ์จากป่า” “แถววัดสะพานเกลือ วัดครุฑ วัดค่ายวัว เต็มไปด้วยเรือขนาดต่าง ๆ ที่บรรทุกพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มาจากนครปฐม เพชรบุรี สิงห์บุรี ปากน้ำโพ และสุพรรณ”

พร้อมกับความก้าวหน้าของการแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้ช่วงหลังของกรุงศรีอยุธยามีการใช้เงินตราแพร่หลายกว่าแต่ก่อน ความต้องการใช้เงินตราก็เพิ่มมากขึ้น ช่วงหลังของอยุธยา นอกจากเปลือกหอยและเงินพดด้วงที่ใช้กันมาแต่เดิมแล้ว ยังมีเงินที่ผลิตโดยทางการและเงินตราต่างประเทศ เช่น ในทศวรรษ 1980 ก็มีการขุดพบเงินทองแดงของจีนและเงินสเปนในบริเวณที่เคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชาวโปรตุเกสมาก่อน

การค้าระหว่างประเทศและการพาณิชย์ภายในประเทศมีความก้าวหน้ามากขึ้นนั้น ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบการค้าขายในช่วงหลังของอยุธยา กล่าวคือ การค้ามิได้ผูกขาดโดยกษัตริย์อีกต่อไป เอกชนเริ่มมีบทบาททางการค้ามากขึ้น ในการเปลี่ยนแปลงนี้ ชาวจีนต่างด้าวในอยุธยาก็มีบทบาทอยู่ไม่น้อยเช่นกัน ชาวจีนในอยุธยาได้มีส่วนในการช่วยต่อเรือ ช่วยลำเลียงสินค้า ไปหาซื้อสินค้าจากที่ต่าง ๆ สำหรับการส่งออก ช่วยระบายสินค้าจากต่างประเทศไปตามภูมิภาคต่าง ๆ ชาวจีนบางคนยังช่วยบริหารการค้าขาย ช่วยจัดจำหน่าย ด้วยเหตุที่ชาวจีนสามารถมีบทบาทอันโดดเด่นเช่นนี้ ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เคยมีการพระราชทานแต่งตั้งชาวจีนเป็นพระยาโชฎีกา ดูแลการค้าต่างประเทศของอยุธยา

ด้วยวิวัฒนาการของการผลิตสินค้า และการซื้อขายสินค้าเช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบทำให้โครงสร้างสังคมอยุธยาเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน แม้ว่าโครงสร้างของสังคมในช่วงนั้นจะแบ่งออกเป็นกษัตริย์ พระ นาย (เสรีชน) โพร (ประชาชนที่อาศัยอยู่กับนาย) ทาส ก็ตาม แต่คนในแต่ละชนชั้นได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับที่แตกต่างกัน มีชนชั้นใหม่ที่เป็นพ่อค้าวานิชเกิดขึ้นไม่น้อย ทำให้ชนชั้นนายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และบทบาททางสังคมนับวันจะเพิ่มมากขึ้น พ่อค้าที่ร่ำรวยสามารถซื้อตำแหน่ง แทรกตัวเข้าไปยังแวดวงการปกครองของรัฐได้ ส่วนขุนนางบางคนก็ประกอบการค้าขายเป็นทั้งขุนนางและพ่อค้า ส่วนที่เดิมเป็นไพร่นั้น ก็สามารถมีเงินตราจากการทำการเกษตรที่เพิ่มขึ้น สามารถจ่ายเงินให้นายแทนการทำงานได้ ทำให้มีเวลาไปผลิตสินค้าของตนเองมากขึ้น บางคนเมื่อฐานะดีขึ้นแล้ว สามารถไถ่ตัวจากไพร่มาเป็นนายได้ก็มี ชาวจีนที่มาอยู่อยุธยาปกติจะได้รับการปฏิบัติต่อเยี่ยงนาย ไม่ต้องถูกเกณฑ์เป็นทาส พวกเขาส่วนมากจะมีอาชีพในการเดินเรือ ค้าขาย ต่อเรือ ทำเหมือง ทำพืชไร่เศรษฐกิจ เป็นต้น พวกเขาพยายามเรียนรู้ภาษาไทย ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของไทย แต่งงานกับคนไทย กลมกลืนเข้ากับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ชาวจีนที่มีบทบาทโดดเด่นนั้น ได้รับพระราชทานฐานันดรศักดิ์ก็มี พวกเขาเข้ากับคนไทยได้ดีไม่มีที่ติ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ช่วยสร้างชีวิตที่น่าอยู่ด้วยความสัมพันธ์อันใกล้ชิด

เชิงอรรถ

- ¹ ปี ค.ศ. 1750 พุทธศรีลังกาได้มานิมนต์พระไทยไปประกอบพิธีอุปสมบทที่ศรีลังกา ดูใน
ดำรงราชานุภาพ ปัญหาการถวายพระไทยที่ศรีลังกา (ภาษาไทย) ฉบับปี ค.ศ. 1966
หน้า 123.
- ² ประวัติเงินหยี่จิง, ตอนที่ 418 ประวัติซ่ง.
- ³ จางเซ่ มีอีกชื่อหนึ่งว่าเซาฝ่า เกิดปีที่ 2 แห่งปีว่นลี่ ถึงแก่กรรมปีที่ 13 แห่งปีฉงจิน เป็นคน
หลงซี้ฮกเกี้ยน
- ⁴ ก้าวเหลียงแตง, ประวัติชาวจีนอพยพ โดยสังเขป, สถาบันหนานหยางศึกษา มหาวิทยาลัย
เซี่ยเหมิน.
- ⁵ เส้นเต๋อฝู่แตง, หมวดการเดินทางทางทะเล เล่ม 12 แผนกการเงิน เกร็ดประวัติว่นลี่.
- ⁶ จางเซ่แตง, หมวดภาชี ตอนที่ 7 ใน ตะวันออก ตะวันตก จัดพิมพ์โดยจง ฝ่า ชูจิ ปี 1981
หน้า 131.
- ⁷ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติศาสตร์สยามสมัยโบราณ.
- ⁸ ตอน 55/68, ประวัติจริงแห่งราชวงศ์หมิง ประวัติจริงหงอู้, ต่างประเทศ ตอนที่ 5 เล่ม 324,
ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง.
- ⁹ หมวดว่าด้วยสยาม (ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง).
- ¹⁰ จางเซ่แตง หัวข้อสยาม, ตะวันออก ตะวันตก, หน้า 33.
- ¹¹ หยวนจงเจี้ยน, สิ่งที่พบเห็นในต่างประเทศ.
- ¹² ประวัติจริงราชวงศ์หมิง, ประวัติจริงหงอู้ เล่ม 187.
- ¹³ ประวัติจริงราชวงศ์หมิง, ประวัติจริงหงอู้ เล่ม 210.
- ¹⁴ ประวัติจริงราชวงศ์หมิง, ประวัติจริงหงอู้ เล่ม 129.

- ¹⁵ อ้างจาก *ศึกษาระบบศักดินาสยามสมัยโบราณ*, แต่งโดย เงินพิเชิ, “รวมวิทยานิพนธ์ ประวัติเอเชียอาคเนย์” จัดทำโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ^{16, 21} สารสิน จีรณ, *วิวัฒนาการการค้าไทยจีนสมัยราชวงศ์ชิง*, แปลเป็นภาษาจีนโดยจางจิงมู่ ลงในหนังสือพิมพ์ “จงผาเยอะเป้า” วันที่ 18 ตุลาคม ค.ศ. 1984.
- ^{17, 22} หมวดค้าขาย ของ “สยาม” ในหนังสือ *ตะวันออกตะวันตก* หน้า 40.
- ^{18, 19} *ประวัติจริงราชวงศ์ชิง : ประวัติจริง* เซิงจู่, เล่ม 298, 295.
- ²⁰ *ประวัติจริงราชวงศ์ชิง : ประวัติจริง* ซื่อจง, เล่ม 25.
- ^{23, 24, 25, 26, 27, 28} อี้ซื่อ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ แต่ง, *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี (ภาษาญี่ปุ่น)* หน้า 51, 47, 50, 58, 46.
- ²⁹ เจิ้ง ยั่วเจิง แห่งราชวงศ์หมิง แต่ง, แผนที่จะเล “หมวด” ความเป็นมาของโจรวาไก้.
- ³⁰ หวางจุนเซียน, *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (ตอน 1), *ประเทศญี่ปุ่น* เล่ม 5.
- ^{31, 33} หมวดมะละกา เล่ม 4, *ตะวันออก ตะวันตก*, หน้า 66.
- ³² Hutchinson, E., W., ed., *1688 Revolution in Siam : The Momori of Father de Bize*, Hong Kong, Hong Kong University Press, 1968 pp. 12-24.

注释:

- (¹) 1750 年来泰国延聘泰高僧到锡兰主持佛教剃度仪式的
锡兰使节语.见丹隆·拉查努帕<< 在锡兰的暹罗僧人的供奉
问题>>(泰文)1966年版,页123。
- (²) 《宋史》,卷418 《陈宜中传》。
- (³) 张璠,字绍华,生于明万历二年,死于崇祯十三年,福建漳州龙溪县人。
- (⁴) 郭梁《华侨出国史述略》,厦门大学南洋研究所。
- (⁵) 沈德符《万历野获编》,卷12,户部《海上市舶司》。
- (⁶) 张璠《东西洋考·饷税考》卷七,中华书局,1981年版,页131。
- (⁷) 参见丹隆亲王《暹罗古代史》。
- (⁸) 《明史》卷324,“外国五”;《明实录·洪武实录》卷55/68。
- (⁹) 《明史·暹罗传》
- (¹⁰) 张璠《东西洋考》暹罗条页33。
- (¹¹) 严从简《殊域图咨录》。
- (¹²) 《明实录·洪武实录》卷183。
- (¹³) 《明实录·洪武实录》卷210。
- (¹⁴) 《明实录·洪武实录》卷129。
- (¹⁵) 转引自陈碧笙《古代暹罗封建制初探》,厦门大学编《东南亚史论文集》。
- (¹⁶)(²¹) 沙拉信·威腊蓬《清代中泰贸易演变》,张仲木译,曼谷《中华日报》
1984年10月18日。
- (¹⁷)(²²) 《东西洋考》卷二,《暹罗》“交易”条页40。
- (¹⁸) 《清实录·圣祖实录》卷298。
- (¹⁹) 《清实录·圣祖实录》卷295。
- (²⁰) 《清实录·世宗实录》卷25。
- (²³)(²⁴)(²⁵)(²⁶)(²⁷)(²⁸) 石井米雄·吉川利治《日泰交流六00年史》(日文)
页51、47、50、58、46。
- (²⁹) [明]郑若曾《筹海图编》“经略·叙寇原”。
- (³⁰) 黄遵宪《日本国志》卷5,“邻交志”(上)。
- (³¹)(³³) 《东西洋考》卷四,“麻六甲条”页86。
- (³²) 哈钦森《1688年的暹罗革命——贝泽神父回忆录》
1968年,香港版,页12—24页。